ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Заушнікової Марини Юріївни

«Психологічні умови формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда»,

представленої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Опанування дитиною рідної мови є запорукою її інтелектуального зростання, успішної соціалізації, гармонійного особистісного розвитку і т. п. Саме тому в суспільстві стабільно високим лишається попит на професійну допомогу логопеда особам із порушеннями мовлення. Шлях професійного становлення логопеда розпочинається зі здобуття вищої освіти за спеціальністю «Спеціальна освіта». Стандарт вищої освіти галузі знань 01 «Освіта» спеціальності «Спеціальна освіта» першого (бакалаврського) рівня освіти містить перелік загальних та спеціальних компетентностей, які мають бути сформовані у здобувача вищої освіти за цією спеціальністю в процесі професійної підготовки у ЗВО. До складу як загальних, так і спеціальних компетентностей майбутнього логопеда входить комунікативна компетентність, що актуалізує потребу в забезпеченні освітніх закладів технологіями формування комунікативної компетентності студентів-логопедів. Дисертаційне дослідження Заушнікової Марини Юріївни відображає результати одного з перших в Україні наукових досліджень, присвячених проблемі формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда, що доводить його соціальну та наукову значущість.

Дисертаційне дослідження має класичну структуру і включає в себе анотації, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

У вступі дисертантка переконливо доводить актуальність дослідження, досить чітко й коректно формулює об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу

теоретико-методологічну основу дослідження, його наукову новизну, теоретичне та практичне значення, що засвідчує методологічну узгодженість та цілісність наукової роботі.

У першому розділі дисертаційного дослідження авторкою проаналізовано наукові підходи до вивчення понять «спілкування», «комунікація», «компетентність», «компетенція» та «комунікативна компетентність». М. Ю. Заушніковою також висвітлено психологічні особливості професійної діяльності логопеда та вимоги до його комунікативно-мовленнєвої підготовки. Вперше дисертанткою було визначено поняття «комунікативна компетентність майбутнього логопеда» як інтегративне психологічне утворення фахівця у галузі спеціальної освіти, який володіє необхідним комплексом знань та вмінь з психології професійного спілкування, є позитивно мотивованим до комунікації з особами з порушеннями мовлення, актуалізує позицію безумовного прийняття іншого й ефективно реалізує комунікативну взаємодію в межах свого фаху. Науковим здобутком авторки є визначення компонентів, критеріїв та показників комунікативної компетентності майбутнього логопеда, а також обґрунтуванням психологічних умов формування комунікативної компетентності.

У *другому розділі* наукової роботи авторкою сформульовано основні завдання констатувального експерименту, описано комплекс психодіагностичних методик з вивчення комунікативної компетентності майбутніх логопедів, а також проаналізовано результати емпіричного дослідження.

Структура емпіричного дослідження відображає структурні компоненти комунікативної компетентності майбутнього логопеда, виокремлені у першому розділі дисертаційного дослідження: когнітивний, емоційно-мотиваційний та поведінковий, які знаходяться у взаємозв'язку один із одним. Відповідно до виділених у кожному структурному компоненті комунікативної компетентності критеріїв та змістовних показників дисертанткою коректно підібрано комплект психодіагностичних методик.

Зазначимо, що психодіагностичні методики підібрані з урахуванням потреби внесення до інструкції уточнення щодо оцінювання студентами себе в контексті здобуття майбутньої професії. Важливо, що вибірка досліджуваних є репрезентативною, адже налічує 222 особи, які є представниками різних закладів вищої освіти України та навчаються на різних курсах.

При вивченні змісту та динаміки структурних компонентів комунікативної компетентності М. Ю. Заушніковою виявлено, що впродовж професійної підготовки у майбутніх логопедів відбуваються прогресивні зміни професійно-комунікативної підготовленості, соціально-психологічних установок на реалізацію діяльності та на взаємодію з особами із порушеннями мовлення. При цьому професійна мотивація, комунікабельність, ставлення до осіб із порушеннями мовлення, вміння слухати та переконувати співрозмовника, розуміти вербальну і невербальну комунікацію, труднощі у взаємовідносинах і спілкуванні з іншими й т. і. залишаються незмінними у майбутніх логопедів впродовж усього навчання в ЗВО.

На основі узагальнення та інтеграції отриманих результатів дисертанткою визначено рівні та динаміку структурних компонентів комунікативної компетентності, а також рівні та динаміку феномена комунікативної компетентності у студентів-логопедів різних курсів навчання. Цілком логічно, що за роки професійної підготовки у майбутніх логопедів зафіксовано позитивні зміни лише в когнітивному компоненті комунікативної компетентності, а емоційно-мотиваційний та поведінковий компоненти залишаються на одному й тому ж рівні у студентів від 1 до 4 курсу. Відсутність динамічних змін стосується й узагальнених показників комунікативної компетентності студентів-логопедів.

Одним із найбільш вагомих результатів проведеного дослідження є отримання нових наукових фактів про психологічні умови формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда, до яких авторка відносить особистісно-професійну зрілість, гуманістичну спрямованість,

комунікативні та організаторські здібності, професійну спрямованість, духовно-професійно-психологічну культуру, рефлексивні процеси, саморегуляцію поведінки. Емпіричне дослідження означених психологічних умов формування комунікативної культури майбутніх логопедів засвідчило, що впродовж професійної підготовки у ЗВО у майбутніх логопедів несуттєво зростає особистісно-професійна зрілість. Емпатійні здібності, комунікативні та організаторські здібності, професійна спрямованість, духовно-професійні прагнення, рефлексивність та саморегуляція практично не змінюються за роки навчання студентів-логопедів у ЗВО. Обґрунтовано використавши математичний метод рангової кореляції Спірмена, авторка визначила значущість тих чи інших психологічних мов для формування комунікативної компетентності майбутніх логопедів.

У третьому розділі представлено теоретичне обґрунтування моделі формування комунікативної компетентності майбутніх логопедів, описано змістовні й організаційні аспекти авторської програми формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда в процесі його професійної підготовки, проаналізовано результати її впровадження.

Слід відзначити змістовність розробленої та запропонованої дисертанткою моделі формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда, яка наочно відображає зв'язок між етапами, засобами, психологічними умовами означеного феномену, а також його показниками та структурними компонентами. Означена модель покладена в основу авторської програми «Професійно-комунікативний тренінг «Успішний логопед», мета якої полягала у поетапному формуванні компонентів комунікативної компетентності (когнітивного, емоційно-мотиваційного та поведінкового) через активізацію відповідних психологічних умов (особистісно-професійної зрілості, гуманістичної спрямованості, комунікативних та організаторських здібностей, професійної спрямованості, духовно-професійно-психологічної культури, рефлексивних процесів, саморегуляції поведінки).

Перевагою програми формування компонентів комунікативної

компетентності є можливість як повноцінної її реалізації в межах вибіркового компоненту (наприклад, «Психологія професійного спілкування логопеда») або психологічного гуртка, так і інтеграції її окремих елементів у обов'язкові освітні компоненти циклу професійної підготовки. Ефективність розробленого професійно-комунікативного тренінгу «Успішний логопед» переконливо доведена дослідницею результатами контрольного експерименту з використанням методів математичної статистики.

Висновки дисертаційного дослідження відображають його основні результати та засвідчують виконання мети та реалізацію поставлених завдань. Систематизація та узагальнення отриманих даних свідчать про належну дослідницьку кваліфікацію авторки.

Дисертація та автореферат написані грамотно й оформлені згідно з вимогами. Автореферат дисертації відображає зміст основних положень дисертації, а його оформлення відповідає вимогам МОН України.

Ознайомлення з дисертацією, авторефератом та публікаціями Заушнікової Марини Юріївни дає можливість констатувати, що її наукова робота є вагомим як теоретичним, так практичним внеском у розв'язання проблеми формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда.

Об'єктивність і надійність результатів дослідження не викликають сумнівів, оскільки гарантовані оптимальною дослідницькою методологією, системним аналізом теоретичного матеріалу, значною базою літературних джерел, комплексним застосуванням теоретичних та емпіричних методів, репрезентативністю вибірок, кількісним та якісним аналізом отриманих даних, а також впровадженням отриманих результатів в освітній процес закладів вищої освіти.

Результати дослідження, сформульовані в дисертації, знайшли відображення в 19 публікаціях, які повністю відбивають основний зміст дисертації.

Загалом, М. Ю. Заушнікова як дослідник викликає повагу, демонструючи наполегливість, системність і ґрунтовність у розробленні проблеми формування комунікативної культури майбутніх логопедів.

У цілому, представлений у дисертаційному дослідженні матеріал, його психологічний аналіз та інтерпретація, вичерпні висновки не викликають заперечень. Однак у контексті наукової дискусії можна висловити деякі *зауваження та побажання*:

1. Враховуючи, що наукове дослідження М. Ю. Заушнікової присвячено проблемі формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда, цілком логічним є вивчення дослідницею підходів до формування комунікативної компетентності в роботах вітчизняних науковців. Водночас, більш поглиблене вивчення теоретичних засад та практик формування комунікативної компетентності в зарубіжній психології (за умови наявності таких наукових праць) сприяло б не тільки ознайомленню з альтернативними підходами до вирішення проблеми і, як наслідок, уточненню власної наукової позиції, але й дозволило б визначити її актуальність для інтеграції в світовий науковий простір.

2. Застосування комплекту психодіагностичних методик дозволило дисертантці дослідити різні показники структурних компонентів комунікативної компетентності майбутніх логопедів (професійно-комунікативну підготовленість, комунікабельність, вміння слухати та переконувати тощо). На основі узагальнення та інтеграції отриманих результатів дисертанткою визначено рівні та динаміку структурних компонентів комунікативної компетентності майбутніх логопедів, а також рівні та динаміку феномена комунікативної компетентності студентів-логопедів. Проте в тексті дисертаційного дослідження методика розрахунку рівнів структурних компонентів комунікативної компетентності та рівнів самої комунікативної компетентності на основі узагальнення та інтеграції показників, отриманих за комплексом психодіагностичних методик, не описана. Відображення означеної методики розрахунків у розділі 2

дисертаційного дослідження забезпечувало б підвищення прозорості та ґрунтовності результатів констатувального експерименту.

3. У підрозділі 1.3. дисертаційного дослідження М. Ю. Заушніковою на основі аналізу психологічних особливостей діяльності логопеда та змісту його комунікативно-мовленнєвої підготовки, а також визначення психологічних умов формування комунікативної компетентності особистості, окреслено психологічні умови формування комунікативної компетентності логопеда (особистісно-професійна зрілість, гуманістична спрямованість, комунікативні та організаторські здібності, професійна спрямованість, духовно-професійно-психологічна культура, рефлексивні процеси та саморегуляція поведінки). Цілком ймовірно, що деякі з означених психологічних умов формування комунікативної компетентності логопеда є загальними для формування комунікативної компетентності особистості без урахування специфіки професійної діяльності, а деякі з них є умовами формування комунікативної компетентності саме логопеда. Було б добре диференціювати визначені дисертанткою психологічні умови формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда на загально-особистісні та спеціальні.

4. Спостерігається переобтяження розділу 2 наукової роботи деякими таблицями, які мають надлишкове інформаційне навантаження (наприклад, у таблиці 2.19 подано середньоарифметичні показники емпатійних здібностей майбутніх логопедів, у таблиці 2.26 – середньоарифметичні показники видів духовно-професійних прагнень майбутніх логопедів). Альтернативним варіантом розміщення вищезгаданих таблиць могли б бути додатки до дисертаційного дослідження.

Втім зазначені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку наукового дослідження М. Ю. Заушнікової, котре можна розцінювати як завершену наукову працю з можливістю практичного застосування її результатів.

На підставі зазначеного ми вважаємо, що дисертація на тему: «Психологічні умови формування комунікативної компетентності

майбутнього логопеда» є завершеною самостійною науковою роботою, яка містить нові науково обґрунтовані результати в галузі педагогічної та вікової психології і за актуальністю, змістом, обсягом, науковою новизною, обґрунтованістю наукових положень, достовірністю, практичним значенням, якістю оформлення та повнотою викладу повністю відповідає вимогам МОН України, а її автор, Заушнікова Марина Юріївна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.
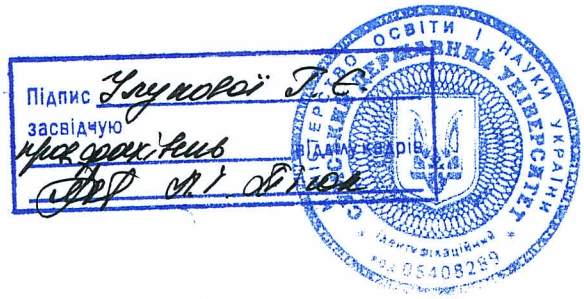
Офіційний опонент
доктор психологічних наук,
доцент кафедри
психології, політології
та соціокультурних технологій
Сумського державного університету Г. Є. Улунова